

6. Guzman A. T. Meyer T. L. Internaitonal Soft Law. *Journal of Legal Analysis*. Spring 2010. Vol. 2. № 1. P. 171-225.
7. Пархоменко Н. М. Джерела права : проблеми теорії та методології : монографія. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.
8. Алексеев С. С. Общая теория права : курс в 2 т.: Т. I. М. : Юрид. лит., 1981. 360 с.
9. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р. С. Мельника. К. : Ваіте, 2014. 376 с.
10. Адміністративне право України. Повний курс : підруч. / Галуцько В., Діхтєвський П., Кузьменко О., Стеценко С. [та ін.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
11. 100 ответов на 100 вопросов с Общего административного права : науч. пособие / под ред. Р.С.Мельник. К. : Юрінком Інтер, 2017. 240 с.
12. Школик А. М. Порівняльне адміністративне право: навч. посіб. Львів : ЗУКЦ, 2007. 308 с.
13. Про затвердження Програми вступного випробування : наказ Міністерства освіти України від 7 лютого 2018 року № 115. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-programi-vstupnogo-viprobuvannya>
14. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254-к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
15. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540.
16. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : Конвенція ООН від 23 травня 1969 року; приєднання України 14 квітня 1986 року №2077-XI. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_118
17. Góralczyk W., Sawicki S. Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2017. Wyd. 17. 476 s.
18. O umowach międzynarodowych : Ustawa RP z dnia 14 kwietnia 2000 roku. *Dziennik Ustaw RP*. 2000. № 39. Poz. 443. z późn. zm.
19. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) / уклад.: В. М. Бевзенко, І. Б. Коліушко, О. Р. Радишевська, І. С. Гриценко, П. Б. Стецюк. К. : ВД «Дакор», 2016. 464 с.
20. Міністр інфраструктури України Володимир Омелян провів зустріч з Міністром інфраструктури Республіки Польща Анджеєм Адамчиком : офіційний веб-портал Міністерства інфраструктури України. URL : <https://mtu.gov.ua/news/29922.html>.
21. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року №2747-IV (в редакції від 3 жовтня 2017 року). *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446
22. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2-х т. Т. 1. Загальна частина / ред. кол.: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2007. 592 с.
23. Адміністративний договір щодо застосування Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення : міжнародний договір від 18 травня 2012 року. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_162/paran2#n2
24. Константий О. В. Джерела адміністративного права України : монографія. К. : Українське агентство інформації та друку «Рада». 2005. 120 с.
25. Про схвалення Концепції інтегрованого управління кордонами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 1149-р. URL. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1149-2015-%D1%80>

ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК ІНСТИТУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ВИЩУ ОСВІТУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Тимошенко М.О., кандидат юридичних наук, проректор Європейського університету (місто Київ)

Tymoshenko M.O. HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS INSTITUTES OF THE RIGHT TO HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

Анотація: У статті автор уже не вперше ставить питання про реалізацію права на освіту та обов'язки держави, пов'язані із здійсненням цього права. Поза цим правом складно реалізувати інші права та результати наукового прогресу, включаючи і вибір фаху та місця роботи. Адже в багатьох випадках наявність цензу вищої освіти є необхідною передумовою для заняття особою багатьох соціально значимих

посад і соціальних ролей у сучасному суспільстві. Мова йде про роль держави у сучасних умовах, її здатність відповісти на суспільні виклики, розвивати як законодавство про освіту, так і формувати належні систему інституційного забезпечення права на освіту з використанням досягнень теоретико-правової науки. У контексті інституційного забезпечення права на вищу освіту на державу покладаються обов'язки як формування організаційно-правового механізму функціонування системи вищої освіти та його нормативно-правового забезпечення, розвитку ринку праці та використання інструментів впливу на цей ринок шляхом державних замовлень на підготовку фахівців з вищою освітою, так і забезпечення існування ринку освітніх послуг та відповідного «набору» закладів вищої освіти. В Україні, поряд із зменшенням кількості закладів вищої освіти, оскільки на ринку освітніх послуг залишаються лише ті, які можуть конкурувати та мають позитивний імідж серед населення, спостерігається динаміка, обумовлена демографічними проблемами та зменшенням кількості випускників середніх загальноосвітніх шкіл. Тенденції розвитку вищої освіти також характеризуються поступовим розширенням контрактної форми навчання, особливо на гуманітарних спеціальностях. У результаті спостерігаємо значне порушення суспільного балансу інтересів, нівелюється можливість отримання у державних та комунальних навчальних закладах безоплатної освіти, яку має забезпечувати держава, порушено принцип рівності суб'єктів ринку освітніх послуг, оскільки державні та комунальні ВНЗ отримують бюджетні кошти, які використовують на фінансування видатків на заробітну плату, утримання навчальних корпусів і т.п., але при цьому ще й мають можливість одержання додаткових коштів за надання платних освітніх послуг. Тому державі слід подбати про збереження існуючого співвідношення державних і недержавних навчальних закладів вищої освіти, врахувати, що серед сучасних чинників розвитку суспільства на перший план виходить людський капітал, якісною характеристикою якого є рівень знань, що стає ключовим елементом у забезпеченні динамічного розвитку будь-якої країни, умовою процвітання якої є врахування того, що без системи приватних навчальних закладів вищої освіти відповідати на виклики сучасного світу буде неможливо.

Ключові слова: сучасна держава, завдання сучасної соціальної правової держави, право людини на освіту, можливості відповіді сучасної держави на виклики сьогодення, інституційне забезпечення права на освіту, заклади вищої освіти, державні, комунальні та приватні навчальні заклади.

Annotation: In the article the author has not for the first time raised the question of the implementation of the right to education and the obligations of the state related to the implementation of this right. Outside this right, it is difficult to realize other rights and results of scientific progress, including the choice of specialty and place of work. Indeed, in many cases the availability of a higher education qualification is a prerequisite for the occupation of many socially important positions and social roles in modern society. It is about the role of the state in modern conditions, its ability to respond to social challenges, to develop both the legislation on education and to form the proper system of institutional provision of the right to education, using the achievements of theoretical and legal science. In the context of the institutional provision of the right to higher education, the state has responsibilities as forming an organizational and legal mechanism for the functioning of the system of higher education and its normative and legal provision, the development of the labor market and the use of instruments of influence on this market through state orders for the training of specialists with higher education, as well as ensuring the existence of a market for educational services and a "recruitment" of higher education institutions. In Ukraine, along with the decrease in the number of institutions of higher education, since only those who can compete and have a positive image among the population remain in the market of educational services, there is a dynamism due to demographic problems and a decrease in the number of graduates of secondary schools. Trends in higher education are also characterized by the gradual expansion of contractual forms of learning, especially in the humanities. As a result, we observe a significant disturbance of the public balance of interests, the possibility of obtaining state education and communal primary education institutions, which should be provided by the state, is violated, the principle of equality of entities of the educational services market is violated, as state and communal universities receive budgetary funds that are used to finance expenditures on wages, maintenance of educational buildings, etc., but at the same time they also have the opportunity to receive additional funds for the provision of paid educational services. Therefore, the state should take care of preserving the existing ratio of state and non-state educational institutions of higher education, taking into account that among modern factors of development of society the human capital is high on the foreground, the qualitative characteristic of which is the level of knowledge, which becomes a key element in ensuring the dynamic development of any country, the condition for the prosperity of which is to take into account that it will be impossible to answer the challenges of the modern world without the system of private educational institutions of higher education.

Key words: modern state, tasks of the modern social legal state, human right to education, the possibility of answering the modern state to the challenges of today, institutional provision of the right to education, institutions of higher education, state, communal and private educational institutions.

Право на освіту є ключовим інструментом, який допомагає реалізувати інші конституційні права, можна розглядати як «ядро» прав людини[2]. Відтак, простежується чіткий соціально-правовий взаємозв'язок поміж реалізацією права на освіту, зокрема вищу,

і належною реалізацією цілого комплексу інших конституційних прав людини і громадянина.

Поза цим правом складно реалізувати інші права та результати наукового прогресу, включаючи і вибір фаху та місця роботи. Адже в багатьох випадках наявність цензу вищої освіти є необхідною передумовою для заняття особою багатьох соціально значимих посад і соціальних ролей у сучасному суспільстві – від посад суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, державних службовців до посад службовців органів місцевого самоврядування тощо[3].

Оскільки вища освіта безперечно є основним інструментом творення і примноження людського капіталу[9], держава має гарантувати реалізацію цього права, а тому, поруч із розвитком освітнього законодавства, вдосконаленням системи державного регулювання у цій сфері суспільних відносин, на державу покладається також обов'язок вивчення ринку праці та розміщення державного замовлення на освітні послуги, що обумовлює формування мережі навчальних закладів, здатних задовольнити потреби ринку праці. Зрозуміло, що держава має враховувати оперативність приватного капіталу, спроможного швидше реагувати на динаміку робочих місць, забезпечувати поєднання державних, комунальних та приватних вищих навчальних закладів, які готові надати як економіці, так і духовно-культурній сфері та системі державного управління достатню кількість кваліфікованих кадрів.

У контексті інституційного забезпечення права на вищу освіту на державу покладаються обов'язки як формування організаційно-правового механізму функціонування системи вищої освіти та його нормативно- правового забезпечення, розвитку ринку праці та використання інструментів впливу на цей ринок шляхом державних замовлень на підготовку фахівців з вищою освітою, так і забезпечення існування ринку освітніх послуг та відповідного «набору» закладів вищої освіти (ВНЗ). Маємо відзначити, що в Україні існує досить розвинена та розгалужена мережа вищих навчальних закладів (рис. 1), однак загальна кількість їх зменшується, що є у цілому позитивним явищем, так як за останні десятиріччя було відкрито багато навчальних закладів і з назвами університет або інститут, але за кадровою та матеріально-технічною базою багато з них не відповідали вимогам такого рівня навчальних закладів.

Як бачимо, з рис. 1 за досліджуваний період невпинно зменшувалася кількість навчальних закладів саме III - IV рівнів акредитації. Особливо явно це виражено після вступу в силу закону "Про вищу освіту". Однією з причин скорочення ВНЗ є критерії якості, яким повинні відповідати університети, згідно вимог Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

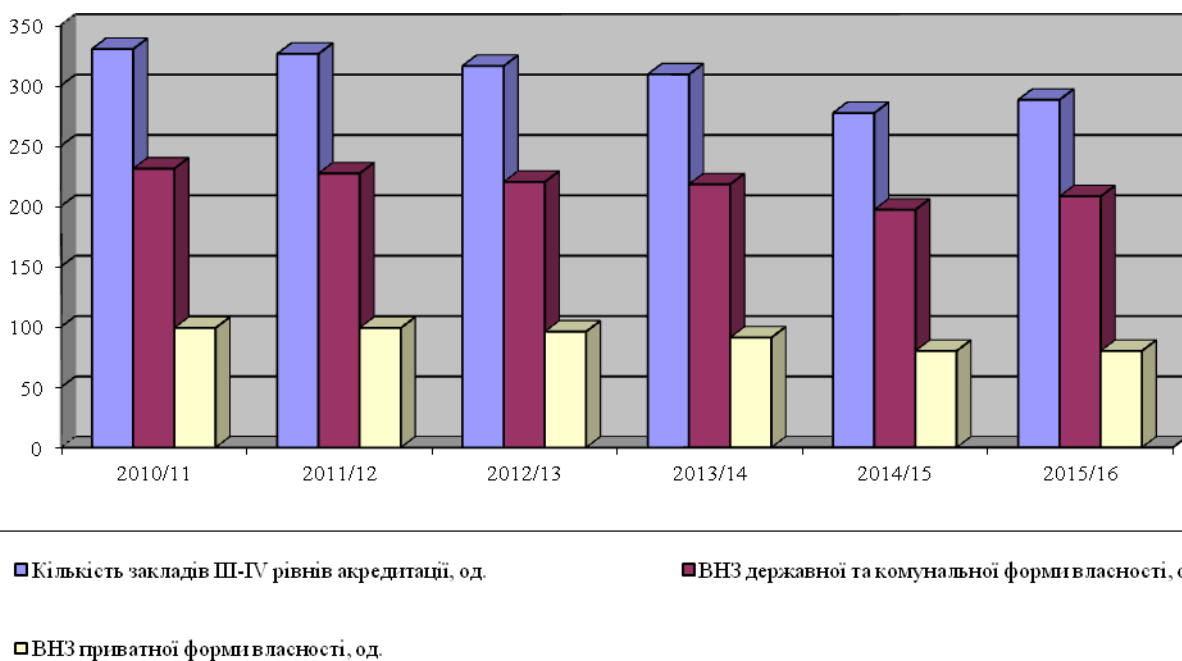

Рис. 1. Зміна кількості вищих навчальних закладів України за формами власності за 2010-2016 н/р.*

* [3] Дані внесено без окупованих територій та територій, тимчасово непідконтрольних Україні

Можемо відмітити відповідні тенденції розвитку мережі навчальних закладів в Україні, поряд із зменшенням їх кількості. Перш за все, на ринку освітніх послуг залишаються лише ті, які можуть конкурувати та мають позитивний імідж серед населення. Окрім того, така динаміка обумовлена демографічними проблемами та зменшенням кількості випускників середніх загальноосвітніх шкіл. Загалом можемо спостерігати зменшення кількості ВНЗ як державної так і приватної форми власності (табл. 1), однак процентне співвідношення приватних ВНЗ у їх загальній кількості залишається приблизно сталим.

Таблиця 1

Динаміка змін кількості вищих навчальних закладів України III - IV рівнів акредитації*

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Кількість закладів - усього, од	330	326	316	309	277	288
у тому числі за формами власності						
державною та комунальною	231	227	220	218	197	208
Приватною	99	99	96	91	80	80
Кількість студентів - усього, осіб	2066667	1899138	1770311	1673287	1437955	1375160
Прийнято – усього, осіб	381362 *	307316 *	331164 *	337420 *	291647 *	259904 *
Випущено –	528875 *	515032 *	505420 *	471717 *	405392 *	374028 *

усього, осіб						
Кількість студентів у розрахунку на 10000 населення	476	439	410	389	335	322

* [3] Дані внесено без окупованих територій та територій, тимчасово непідконтрольних Україні

Оскільки розгалужена мережа ВНЗ, як і інших навчальних закладів, в силу свого призначення покликана сприяти реалізації права громадян України на вищу освіту (частина перша статті 1 Закону України «Про освіту»[5]), в основі доцільності існування такої мережі – можливість створення конкурентного середовища на ринку освітніх послуг, наближення освітніх послуг до студентів, розширення можливостей вибору навчального закладу. Відтак, основа діяльності ВНЗ ґрунтується на необхідності у відповідних організаційно-правових формах забезпечити здобуття особою вищої освіти на засадах доступності для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються або гарантуються державою; рівності умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку; гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей; органічного зв'язку із світовою та національною історією, культурою, традиціями; незалежності освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями); наукового, а також світського характеру освіти (крім навчальних закладів, заснованих релігійними організаціями); інтеграції з наукою і виробництвом; взаємозв'язку з освітою інших країн; гнучкості і прогностичності системи освіти; єдності і наступності системи освіти; безперервності і різноманітності освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті (стаття 6 Закону України «Про освіту»[6]). Зрозуміло, що названі засади функціонування мережі ВНЗ є загальними як для державних, так і для комунальних та приватних ВНЗ.

Зазначені вище засади здобули конкретизацію у таких принципах державної політики в Україні стосовно сфери вищої освіти: доступності та конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; державної підтримки підготовки фахівців для пріоритетних напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень; гласності при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців (частина друга статті 3 Закону України «Про вищу освіту»[6]).

У діяльності ВНЗ втілюються в життя такі завдання, як: провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями; провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі; участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу; формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень

суспільства; поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян; налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури; вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці та сприяння працевлаштуванню випускників (стаття 26 Закону України «Про вищу освіту»[6]). Видається закономірним, що саме завдяки виконанню комплексу цих завдань у діяльності ВНЗ реалізуються, зокрема, такі функції вищої освіти, як гуманістична, аксіологічна, соціокультурна, соціально-адаптивна, стратифікаційна, інноваційна, соціально-інтегративна, прогностична та ін.[11;12;7].

Звичайно, тут дуже цікавим і важливим стає питання про функціонування приватних навчальних закладів, якості освітніх послуг, які надаються ними сьогодні. Мусимо відмітити, що сам факти створення приватних навчальних закладів відіграв важливу роль у розвитку вищої освіти в незалежній Україні. За дослідженнями К.В. Карпової, на початку свого створення приватні навчальні заклади виконували основну функцію - розширити доступ до освіти всім бажаючим навчатися. Зазначимо, що в українському суспільстві завжди був великий запит на професійну вищу освіту, а на початку 90-х років за умов незначної кількості ВНЗ такий запит був особливо гострий. За 15-18 років - скільки існують приватні вищі навчальні заклади - певна їх кількість створили потужну матеріальну базу, підготували свої науково-педагогічні кадри, розробили навчально-методичне забезпечення (без підтримки з боку держави), запропонували спеціальності, яких потребував ринок праці - менеджерів - зокрема, менеджерів охорони здоров'я, безпеки підприємництва, туризму, програмістів тощо. Це значно підвищило якість освіти в приватних ВНЗ. І саме основне – ВНЗ отримав змогу набирати “своїх” студентів через психологічне тестування, співбесіди з абітурієнтами; організацію дієвої практики студентів, стажування їх за кордоном. Як показує практика спілкування з абітурієнтами, вони в більшості обирають не форму власності закладу, а спеціальність, вартість навчання, відгуки своїх друзів і знайомих, місце розташування та цікаве студентське життя. Адже, чи можливо сьогодні простому громадянину, тим більше випускнику школи, розібратися в нашій державній плутанині: всі вищі навчальні заклади державної форми власності запровадили від 100 до 50% студентів за оплату відповідно до контракту [15], і ця тенденція характеризується поступовим розширенням контрактної форми навчання, особливо на гуманітарних спеціальностях.

У результаті спостерігаємо значне порушення суспільного балансу інтересів, нівелюється можливість отримання у державних та комунальних навчальних закладах безоплатної освіти, яку має забезпечувати держава, порушено принцип рівності суб'єктів ринку освітніх послуг. Адже державні та комунальні ВНЗ отримують бюджетні кошти, які використовують на фінансування видатків на заробітну плату, утримання навчальних корпусів і т.п., але при цьому ще й мають можливість одержання додаткових коштів за надання платних освітніх послуг[14].

В сучасних умовах приватні вищі навчальні заклади є суб'єктами підприємницької діяльності та згідно господарського кодексу України мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Вони як суб'єкти господарювання можуть бути і суб'єктами підприємницької діяльності, оскільки утворені з метою досягнення економічних і соціальних результатів [2;13]. Сьогодні дуже важливо не зруйнувати конкурентне середовище на ринку освітніх послуг. Особливість та можливості приватних вищих навчальних закладів в сучасному суспільстві подано на рис. 2.

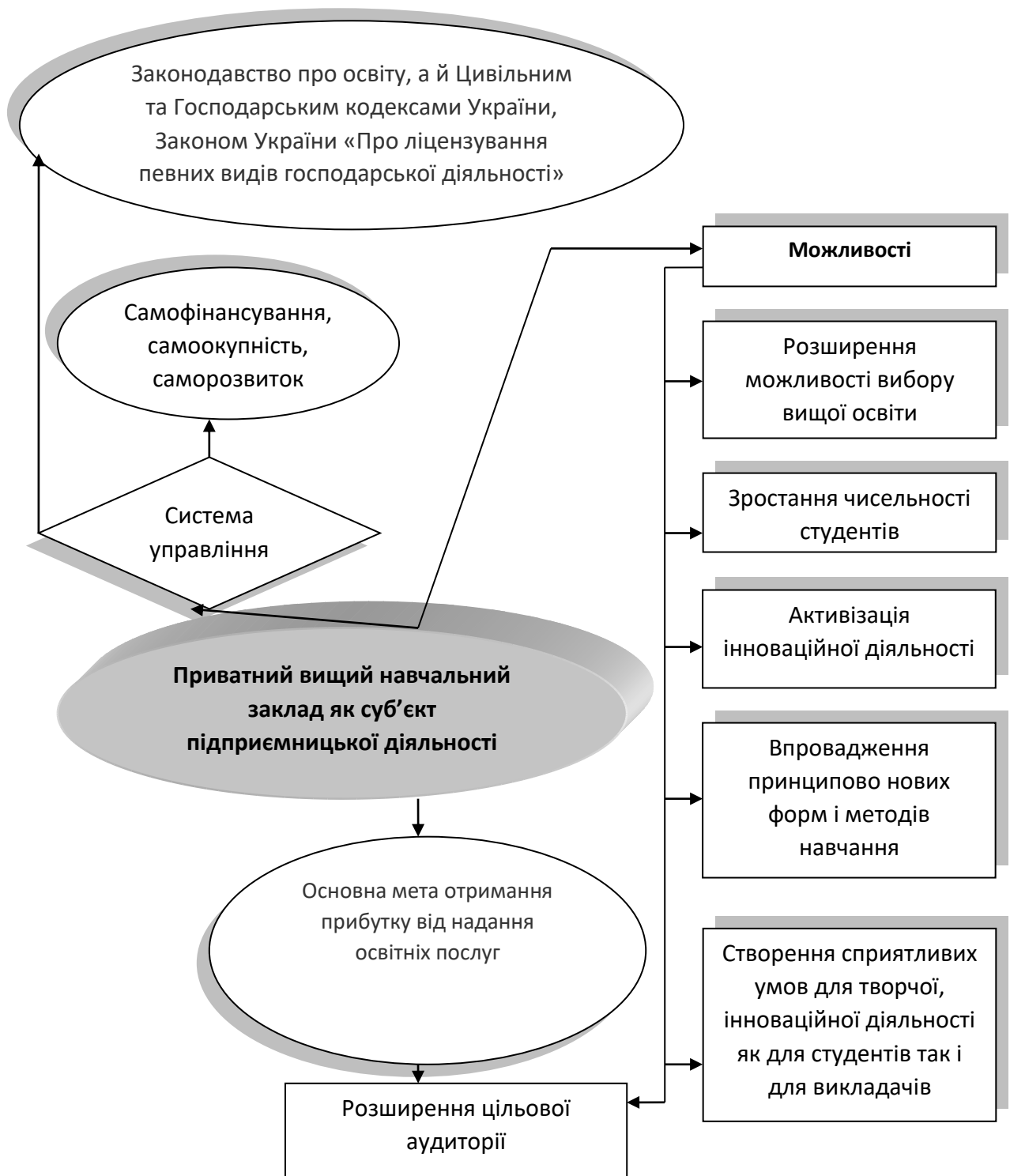

Рис. 2. Особливість та можливості приватних вищих навчальних закладів в сучасному суспільстві*

* Досліджено автором

З огляду на це, безумовно, слід наголосити, що за умов проведення глибоких суспільних реформ в сучасній Україні та інтеграції системи вищої освіти України до європейського освітньо-наукового простору вагу і значення утвердження інноваційної моделі вищої освіти, яку взяли на озброєння не тільки державні, але частіше приватні ВНЗ в нашій державі, важко переоцінити[12;13]. Очевидно, що фінансові та організаційні можливості приватних ВНЗ тут менші, але завдяки відсутності бюрократичних проблем у

функціонуванні самих ВНЗ останні спроможні продемонструвати більшу динаміку у відповіді на потреби ринку праці. Перешкодою можуть бути швидше проблеми державного бюрократизму. Тому державі слід подбати про збереження існуючого співвідношення державних і недержавних навчальних закладів вищої освіти, врахувати, що серед сучасних чинників розвитку суспільства на перший план виходить людський капітал, якісною характеристикою якого є рівень знань, що стає ключовим елементом у забезпеченні динамічного розвитку будь-якої країни[1;7;14]. Без системи приватних навчальних закладів вищої освіти відповіді на цей виклик буде неможливо.

Водночас, за умов глибокої соціально-економічної кризи в суспільстві автоматично зростає роль і значення тих соціальних інститутів, які дають змогу підвищити конкурентоздатність особи на ринку праці, мінімізувати ризики від економічних негараздів, забезпечити високий рівень матеріального забезпечення (або, принаймні, запобігти його зниженню) і значимий соціальний статус відповідним суб'єктам права. Між тим, визнання і юридичне гарантування державою права на вищу освіту уможливило доступність системи відповідних державних, приватних та комунальних ВНЗ.

В сучасній Україні відбувається стрімке скорочення фінансових ресурсів держави, здатних обслуговувати потреби розвитку державних, приватних і комунальних ВНЗ, що входить в очевидну суперечність з потребами утвердження інноваційної моделі вищої освіти, здатної сприяти входженню України до спільноти цивілізованих держав. У таких умовах невідворотно зростає попит на відносно дешеву високоінтелектуальну робочу силу в країнах Заходу при порівняно невеликому попиті на неї в Україні, що закономірно призводить до істотного відтоку висококваліфікованих кадрів до інших країн Європи, здатних запропонувати не тільки вищу заробітну плату, більш вагомий «пакет» соціальних послуг і переваг на ринку праці, але й вищий соціальний престиж та соціальний статус працівника освіти[13-15].

Список використаних джерел

1. Костицький В. В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії / В. В. Костицький ; Ін-т законодав. передбачень і правової експертизи. – К., 2003. – 198 с.
2. Мельничук О.Ф. Конституційно-правове забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду. Дис. ... докт. юрид. наук. Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / О.Ф. Мельничук; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2015. – С. 130.
3. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В.О. Боняк. – К., 2005. – С.74.
4. Костицький В. В. Глобальне громадянське суспільство як нова форма життя сучасної цивілізації / В. Костицький // Матеріали міжнародного круглого столу „Інформаційно-психологічна безпека людини, суспільства, держави: стан, проблеми та шляхи їх розв'язання” (Київ, 27-28 вересня 2010 р.). – К.: ТОВ „Легко Інк”, 2010. – С.14-26;
5. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 року № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
7. Курко М.Н. Роль вищої освіти в умовах становлення правової держави / М. Н. Курко // Форум права. – 2010. - № 2. – С. 229.
8. Рижак Л. Євроінтеграція вищої освіти України: аксіологічний вимір / Л. Рижак // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 11. – С. 27–37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vlnu/philos/2008_11/3.pdf.
9. Лисенко М.В. Інноваційна парадигма вищої освіти України за умов переходу до інформаційного суспільства. Автореф. дис. ... канд. філос. наук. Спеціальність 09.00.10 – Філософія освіти / М.В. Лисенко; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – К., 2013. – С. 14.
10. Костицький В. В. Партнерство правової держави і суспільства в умовах глобалізації / В. Костицький // Соціологія права. – 2011. – № 1. – С. 19-23.
- 11/ Губерська Н.Л. Адміністративні процедури у сфері вищої освіти. Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Дисертація на здобуття наукового ступеню доктора юридичних наук / Н.Л. Губерська; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – С. 34-38.

12/ Рижак Л. Євроінтеграція вищої освіти України: аксіологічний вимір / Л. Рижак // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 11. – С. 27–37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vlnu/philos/2008_11/3.pdf.

13. Тимошенко М.О. Право на освіту в Україні у контексті євроінтеграційних процесів / М.О. Тимошенко// Актуальні проблеми науки і практики у світлі євроінтеграції : Тези Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.А. Янковської. – Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2018. – С. 223-226.

14. Тимошенко М.О. Вищі навчальні заклади як інститути забезпечення права на вищу освіту в контексті європейської інтеграції України / М.О. Тимошенко// Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8 червня 2018 року / за ред. проф. Р.С. Мельника, відпов. ред. к.ю.н. Л.Ю. Малюга. – К.: Видавничий дім «Гельветика», 2018 – С. 190-192.

15. Тимошенко М.О. Приватний навчальний заклад як суб'єкт підприємницької діяльності / М.О. Тимошенко// Соціологія права. – Київ: «Видавничий дім» АртЕк», 2017. – № 3-4(22-23). – С. 115 – 120.